

Tulkinnan varassa

Jarkko Tontti työskentelee tekstien parissa. Tontti on tehnyt esimerkiksi runoutta, filosofiaa, kirjallisuutta, juriidikkaa ja kansalaisjärjestötyötä. Hän itse kokee tekemisensä yhdeksi suureksi jatkumoksi, jonka läpileikkaava teema on kieli ja sen tulkinta. Minervan Pöllö haastatteli Tonttia helmikuussa 2012 kruununhakalaisessa kahvilassa.

Teksti ja kuvat: Akseli Huhtanen

Keväällä 2009 käsite ”natsikortti” nousi suomalaisten tietoisuuteen. Termiä oli toki käytetty aiemminkin, mutta tuolloin, tammikuussa 2009, nähtiin televisiossa jotakin, joka demonstroi natsikortin käytön niin selkeästi, että termin väärintulkinnalle ei enää jäänyt tilaa.

Kyseessä oli Ylen Aamu-tv:n lähetys, johon oli kutsuttu mediayrittäjä Timo T.A. Mikkosen vaimona tunnettu Nina Mikkonen, sekä kirjailija Jarkko Tontti - kumpikin lasten vanhempia, kuten toimittaja ohjelmassa korostaa. Tontin ja Mikkosen on määrä keskustella lasten päivähoitosta, ja erityisesti siitä, tulisiko lapsia hoitaa kotona vai päiväkodeissa. Vieraat istuvat vaaleasävyisillä sohvilla, rennosti taaksepäin nojaillen. Jutustelu alkaa mukavasti toimittajan alustuksella ja Tontin kommenteilla.

Sitten keskustelun sävy muuttuu äkillisesti. Nina Mikkonen mainitsee alkupuheenvuorossaan kaksi poliittista aatetta ja kolme diktaattoria nimeltä. Tähän kaikkeen menee aikaa noin 20 sekuntia. Keskusteluilmapiiri tulehtuu välittömästi, eikä dialogia enää muodostu. Tontti koittaa aloittaa argumenttinsa esittämisen muutaman kerran, mutta Mikkonen tulkitsee tahallaan väärin ja keskeyttää puheenvuorot. Analogia-argumentti nimeltä natsikortti on kääntänyt keskustelun kulun.

Kun kysyn Jarkko Tontilta miksi ihmeessä hän oli puhumassa Aamu-tv:ssä lastenhoidosta, hän vaivaantuu hieman. Ilmeisesti hän on kuullut kysymyksen ennenkin. Tontti sanoo toimittajan löytäneen netistä hänen vanhan kolumninsa päivähoitosta, ja hakeneen vastakkainasettelua keskusteluun. Sitä ainakin saatiin. Tontti kertoo sittemmin kieltäytyneensä vastaavista tilaisuuksista, joissa

omaa mielipidettään ei ehdi kunnolla muotoilla: ”Tuolla mediamylläkässä kun toimittajat kysyvät kysymyksiä jotka vetävät ihan sivuun siitä mitä haluaisi sanoa, ja pakottavat kyllä tai ei -vastauksiin, niin sitä tulee varovaiseksi. Että mieluummin sitä kirjoittaa kirjoja.”

Mutta kirjatkin ovat alttiita vihamielisille tulkinnoille. Eikö Tonttia sitten häiritse se, että kun teos on julkaistu, menettää kirjoittaja väistämättä kontrollin sen sisällöstä tehtyihin tulkintoihin? ”Kyllähän se ärsyttää tietyissä tilanteissa, mutta kun vaihtoehtoja ei oikeasti ole. Jokainen tulkitsija tulee siihen omasta kulmastaan, ja minä vaan olen menettänyt sen otteeni”, Tontti sanoo, ja jatkaa: ”Joskus tekee mieli kommentoida, kun näkee vähän kaikenlaista, että ei näin. Mutta minkä minä sille voin, että jos joku lukija saa jonkin rehellisen vaikutelman sieltä. En minä voi mennä kieltämään sitä siinä mielessä, että ’minun tulkinta tekijänä on eri, että sori vaan’.”

Filosofiaa oikeustieteellisessä: Lasku vai Heidegger?

Tontti, jos joku, on pätevä puhumaan eri tulkitsijoiden näkökulmista. Ennen kirjailijan- ja runoilijanuraansa hän tutki hermeneutiikkaa ja erityisesti sen sovellutuksia oikeustieteen alalla. Hänen väitöskirjansa käsitteli hermeneuttista oikeusfilosofiaa, lähtökohtanaan Hans-Georg Gadamerin näkemys tulkinnasta näkökulmariippuvaisena soveltamisena. Tontin oma teesi oli, että Gadamer unohtaa näkemyksessään tulkintatilanteiden konfliktulottuvuuden. Esimerkkitapauksena käytetty juridinen päätöksenteko perustuu paitsi vanhojen lakitekstien luovalle tulkinnalle, myös kamppailevien tulkintojen konfliktille, kun eri osapuolia edustavat juristit painottavat omia tulkintojaan.

Pyrkivätkö tulkitsijat siis aina lukemaan kulloistakin tekstiä omaksi edukseen? Tontin mukaan eivät, mutta jokainen tulkitsija on näkökulmansa vanki: ”Tulkitseva subjekti on välttämätön, se tekee menneessä olevan ymmärrettäväksi itselleen. Menneisyyttä sovelletaan nykyisyyteen, ja se on vääjäämättä luovaa, koska ei se voi olla sama. Kieli on muuttunut, konteksti on muuttunut. Vääjäämättä tulkinta on erilainen.” Teksti siis on aina osa

jotain mennyttä, mutta tulkinta on mahdollista vain nykyhetken kontekstissa. Koska tulkitsijat ovat subjektiivisia, konflikti on aina läsnä: ”Me voimme tietysti aina yhteiskunnallistaa ne konfliktit, mutta minusta se on paljon isompi kysymys: subjekti. Koska subjektit ovat aina erillisiä, niin siinä on tietyllä tavalla välttämättä aina konflikti - vaikka se konflikti olisi kuinka pieni.”

Vaikka väitöskirja käsittelikin hermeneutiikkaa oikeustieteen näkökulmasta, samat tulkinnan lainalaisuudet pätevät Tontin mukaan myös muilla elämänalueilla. Esimerkiksi kirjallisuutta tulkitaan aina jollain tavalla, ja keskustelussa tulkinta on jatkuvasti läsnä, kuten vaikkapa edellä mainitussa Aamu-tv:n lähetyksessä. Tontti on valmistunut maisteriksi sekä oikeustieteestä että käytännöllisestä filosofiasta. Väitöskirjan aihevalinnan oikeustieteellinen painotus oli kuitenkin käytännöllisesti perusteltua: ”Tosiasiaan on, että oikeustieteellisessä rahoituksen saaminen on paljon helpompaa kuin filosofian alalla. Se on käytännöllisesti paljon järkevämpi paikka, vinkkinä kaikille!”

Oikeustieteelliseen palautettu hermeneutiikka-väitöskirja saattaa kuulostaa kummajaiselta, kuten sillä kuten Tonttikin sanoo, ”tosiasia on, että suurimmalle osalla opiskelijoista on tärkeämpää oppia kirjoittamaan lasku, kuin pohtia että ’miten tätä voisi kelata Heideggerin kautta’”. Tontin mukaan oikeusfilosofia kuitenkin kukoistaa tiedekunnassa, jopa kansainvälisesti maineikkaana. Emeritusprofessori Aulis Aarnio on maailmalla hyvin tunnettu oikeusteoreetikko, Tontin mukaan ”suurin piirtein se ainoa joka tiedetään”. Aarnion wittgensteinilais-vonwrightiläinen oikeusfilosofia ei kuitenkaan vedonnut Tonttiin, mutta muunkinlaiselle oikeusfilosofialle on tilaa. Esimerkiksi professori Panu Minkkinen on tehnyt fenomenologisesti painottunutta oikeusfilosofiaa.

Suomalaisten oikeusfilosofien maine maailmalla auttoi myös Jarkko Tonttia saamaan väitöskirjaansa perustuvan monografian julkaistuksi englantilaisella kustantamolla. Tontin väitöskirja, kuten molemmat pro gradunsaakin, on englanninkielinen. Myöhemmin runoilijana ja suomenkielisen kirjallisuuden puolustajana Tontti on hieman katunut kaikkien akateemisten opinnäytteiden vieraskielisyyttä. Toisaalta hän myös toimitti vuonna 2005 ilmestyneen, hermeneutiikkaan keskittyvän artikkelikokoelman *Tulkinnasta toiseen*.

Vaikka suomenkielinen, hermeneuttinen oikeusfilosofia olisi ollut Tontin mielestä väitöskirjavaiheessa kirjoittamista ”viidestä miehestä viidelle miehelle”, niin suomenkielisen artikkelikokoelman teko oli silti hyvin palkitsevaa. ”Se ei ole vain kääntämistä, vaan se on uudelleen ajattelemista uudella kielellä. Minä tarkoitin eri asiaa suomeksi kuin mitä tarkoitin englanniksi. Minä osallistuin eri keskusteluihin”, Tontti sanoo. Kääntäminen uudelle kielelle on siis aina tulkintaa uudessa kontekstissa, vaikka tulkitseva subjekti olisikin sama. Niinpä uudet käännökset luovat aina jotakin uutta.

Tulkinnan pohtijasta tulkinnan tekijäksi

Puhuessaan hermeneutiikasta ja filosofian harjoittamisesta Tontti kuulostaa paitsi asiantuntevalta, myös kiinnostuneelta. Mikä sitten sai hänet jättämään akateemisen maailman väitöksensä jälkeen ja ryhtymään kirjoittamaan runoutta ja kaunokirjallisuutta? ”Heideggerin lähiluku vei minulta kieltämättä vähän uskoa filosofian mahdollisuuteen. Ja sitten taas tietty Paul Ricœurin kirjoitukset sai minussa aikaan halun siirtyä siitä kommentaattorin roolista siihen kommentoitavan rooliin. Se teoreettisen asenteen etäännytetty tarkkailijan rooli, tuntui että minä olen kulkenut sen tien vaan loppuun.” Tontti ei kuitenkaan suoraan heittäytynyt taiteilijaksi: ”Hetkeksi minä lähdin yliopistolta myös juristin töihin ja se tuntui siltä että tekee sitä hermeneutiikkaa, *tekee* tulkintaa oikeasti, eikä vaan mieti sitä.”

Lakimiehentöiden aikana Tontti alkoi kirjoittaa, aluksi salaa työpäivien aikana. Kirjoittaminen oli pakonomaista, sillä Tontin tunsivat olevansa pakotettu sanomaan asioita, joista ei osannut puhua muuten kuin kirjallisuuden keinoin. Osittain tämä johtui pettymyksestä filosofiaan: ”Menetin uskoni käsitteellisen puheen mahdollisuuksiin sanoa mitään oleellista, kun taas kirjallisuus on aina konkreettista, ja sillä lailla singulaarista ja yhteen konkretiaan takertuvaa. Se tuntui vaan keinolta sanoa kaikenlaista sellaista, mitä minä koen, että en pysty teoreettisessa puheessa sanomaan.” Nyt, kun sekä filosofian että juridiikan harjoittaminen ovat muuttuneet harrastuksiksi, Tontti sanoo molempien alkaneen taas maistua: ”Filosofia on hyvä harrastus, mutta jos sitä tekee työkseen, niin siitä ei ainakaan pysty nauttimaan niin paljon. Oikeustiedekin tuntuu paljon nautinnollisemmalta, kun sitä voi tehdä harrastukseksi.”

Harrastuksena juridiikka

Tontti on harrastanut juridiikkaa monissa kansalaisjärjestöissä. Syykin on selvä: ”Minä olen Suomen tunnetuin ilmainen juristi. En osaa sanoa ei, ja järjestöt tietävät, että ’tuo on se, joka ei anna laskua.’” Tontti onkin toiminut mm. Amnestyssä, SETA:ssa ja Nuoren Voiman liitossa. Tällä hetkellä hän on kirjailijoiden sananvapausjärjestö Suomen PEN:in puheenjohtaja. Lakimies-kirjailijoita ei Suomessa ole kovin montaa, ja koska Tontin mukaan kirjailijat ovat ”semmoinen porukka, joka ei oikein osaa pitää puoliaan”, niin luottamustoimi PEN:issä on hänelle eräänlainen velvollisuus. PEN on kansainvälinen järjestö, joka puolustaa vainottuja sanankäyttäjiä globaalisti.

Suomalaisten kirjailijoiden kohteluun PEN ottaa harvoin kantaa, mutta hiljattain oli tapaus *Pääministerin morsian*, jossa Matti Vanhasta käsittelevä kirja sensuroitiin oikeuden päätöksellä yksityisyyden suojaan vedoten. Tuolloin PEN otti kantaa kirjailijan puolesta - ”vaikka se nyt on harvinaisen tyhjänpäiväinen teos” - sillä järjestö katsoi sananvapauden vaatimusten ylittävän pääministerin yksityisyyden suojan. Tontti sanoo käyttäneensä vertausta itänaapuriin: ”Kuvitelkaa että jos tämä tapaus tulisi Venäjältä. Tulisi joku uutinen, että ’Putinin elämää käsittelevä kirja sensuroidaan’. Se näyttäisi aika helvetin pahalta.” Oikeudenkäyttö on siis usein konflikteja kahden hyvänä pidetyn asian välillä, *Pääministerin morsiamen* tapauksessa sananvapauden ja yksityisyyden suojan.

Sananvapauden puolustajana Jarkko Tontti on usein päätenyt puolustamaan myös omiaan tai hänen kirjoistaan poimittuja, henkilöhahmojen mielipiteitä julkisuudessa. Hän on kritisoinut esimerkiksi uskontojen käyttöä yhteiskunnallisen keskustelun argumentteina. Kysymys järkevän ihmisen oikeudesta uskoon on Tontille ilmeisen ongelmallinen: ”Minulla on paljon uskonnollisia ystäviä jotka on hienoja ihmisiä. Mutta olen huomannut, että niiden kanssa aina tulee vältettyä tätä aihetta, ja minä aina pelkään että ne loukkaantuvat. Siinä saa olla tosi varovainen. Mutta kyllä tässäkin, niin kuin monessa muussakin asiassa, on semmoinen kriittinen keskustelu paikallaan. Ainakin silloin, kun uskonto vaikuttaa muuhun yhteiskuntaan.” Uskonnosta johdetut arvot eivät, kuten eivät yksilön arvot ylipäättään, ole Tontin mielestä kelvollisia perusteluita yhteiskunnallisessa

keskustelussa.

Perusteluita ei voida ammentaa myöskään pyhistä kirjoituksista: ”On hermeneuttinen fakta, että Raamatusta löytyy tukea melkein mille mielipiteelle vaan. Sen takiahan se nyt on kirjallisuuden klassikkoja. Sieltä löytyvät perustelut ihan mille vaan, ja usein kirjallisesti ihan tosi upeassa muodossa. Raamatun ongelma on kirjallisuusluokituskysymys: jotkut pitävät sitä tietokirjallisuutena, kun se oikeasti on kaunokirjallisuutta.”

”Kirjoittaminen on hienointa, mitä on”

Vaikka Tontti onkin verrattain paljon julkisuudessa luottamustoimiensa kautta, ensisijaisesti hän mieltää itsensä kirjoittavaksi taiteilijaksi. Kaikkein läheisintä hänelle on runous. Jarkko Tontilta on julkaistu kaksi runokokoelmaa, *Vuosikirja* sekä *Jacasser*. Hänen mukaansa runoutta ei voi vain alkaa kirjoittaa, vaan se tulee jos on tullakseen. Runoudessa kulminoituu Tontin mukaan hänen uransa suuri jatkumo, viha-rakkaus –suhde kieleen: ”Runous vain tutkii kieltä. Siinä kaikkein tärkeintä on se miten sanotaan. Kieli ei taivu helpolla siten, miten sen haluaisi taipuvan. Ja se ärsyttää, mutta se on kuitenkin hienointa mitä on, kirjoittaminen. Tai ainakin mitä nyt ihminen voi housut jalassa tehdä, tai ainakin minä”, Tontti naurahtaa.

Kirjoittamisen perimmäinen syy on Tontille kokemus pakottavasta tarpeesta saada sanotuksi asioita, joita ei muuten saa pois mielestä. Kirjailijaksi ei kannata ryhtyä, jos tuntuu siltä, että olisi kiva olla kirjailija. Pakottavan sanomisen tarpeen takia hän myös kirjoittaa niin runoja, proosaa kuin esseitäkin: hänen mukaansa on olemassa asioita, joita yksinkertaisesti ei voi käsitellä tietyn lajityypin keinoin. Esimerkiksi essee on hänelle epäajankohtainen mielipidekirjoituksen muoto, jossa kuitenkin keskeisempää on se, miten sanotaan kuin se, mitä sanotaan. Se siis sijoittuu johonkin runojen ja journalistisen kirjoittamisen välimaastoon. ”Väline on ratkaisevaa siinä, mitä voi sanoa”, Tontti tiivistää. Hän tunnustautuu myös aforismien ihailijaksi, mutta sanoo, että se saattaa jäädä kirjoittamisen lajiksi, jota hän ei tule koskaan kokeilemaan: ”Se on todella vaikea laji, jossa koko ajan on uhkana naurettavuuden, ylimielisen viisastelun aura.”

Sanominen on Tontille keskeistä, sillä kirjailijana hän kokee kirjallisen ilmaisun olevan hänelle eksistentiaalisessa mielessä oma

tapa olla maailmassa. Kaikki ihmiset joutuvat tulkitsemaan maailmaa omista lähtökohdistaan, mutta toisille on välttämätöntä artikuloida se kirjallisesti, Tontille se on tapa käsitellä asioita, joita ei muuten saa mielestään. Tieteellisestä kirjoittamisesta proosa ja runous eroavat Tontin mukaan siinä, että viimeksi mainituissa ”ammutaan monta kertaa ohi, kunnes yksi saattaa sattumalta osua maaliin”, kun taas tieteessä metodin noudattaminen takaa kelvollisen lopputuloksen.

Tontilla on työn alla nuoremmille lukijoille suunnattu fantasiaromaani, jonka kautta hän uskoo voivansa sanoa asioita, joita ei perinteisemmässä romaanissa kykenisi ilmaisemaan. Fantasiakirjallisuuden tekeminen onkin tavallaan kokonaisen maailman luomista. Kysyn, kokeeko Tontti sen jonkinlaisena kirjallisena kliimaksina. Hän siteeraa vastaukseksi Lauri Viitaa: ”’Kun luot, niin luo maailma.’ Se on fantasiakirjoissa ehkä kaikkein eniten esillä - että miksei loisi koko maailmaa? Se on kiehtovaa.”

Ensisijaisesti kirjailijat Tontin mukaan pyrkivät kuitenkin luomaan jotain ajatonta, siis olemaan epäajankohtaisia ja kirjoittamaan kestäviä, myöhemmille polville kiinnostavia teoksia. Tämän takia ajankohtaisia kannanottoja etsivä julkinen kirjallisuuskeskustelu on aina outoa, kun sitä tarkastellaan jälkikäteen: ”Valtava määrä kirjoja unohtuu, ja sitten toisaalta jotkut teokset, jotka eivät julkaisuaikana ole juurikaan herättäneet huomiota voivat nousta pintaan.” Esimerkiksi kun Helsingin Sanomat haastatteli Tonttia edellisen kirjajulkaisun yhteydessä, koko sivun juttu otsikoitiin ”Jumala paha, EU hyvä”. Kirjallisuutta käsittelevällä journalistisella kirjoittamisella on tapana hakea ajankohtaisia kannanottoja ja tulkita kirjoittajaa henkilönä sen sijaan, että se etenisi tekstin ehdoilla.

Tontista on myös pyritty tekemään *Luokkakokous*-romaaninsa kautta jonkinlaista sukupolvenkuvaajaa, mutta siitä hän sanoutuu irti. Hän pitää romaanihenkilöiden lausahduksien tulkittamista kirjailijan mielipiteiksi ”aivan absurdira”.

Sanotaan, että maailman yleisin taideteoksen nimi on ”taiteilijan muotokuva”, sillä taiteilijat tekevät runsaasti omakuvia. Tämän Tonttikin myöntää: ”Minulle sanottu, että minä kirjoitan aina samaa kirjaa uusiksi ja sama runo on eri kirjoissa. Voi olla.” Tontille tulkinnat ja kieli niiden muotoilijana ovat ihmisen tapa olla maailmassa: ”Se ei ole vapaasti valittava seikka,

millaisen kirjan, romaanin tai runon voi kirjoittaa. Kieli kirjoittaa meissä. Oma tapaansa olla maailmassa ei pysty tahdollaan muuttamaan.”

Kirjailijoiden tahattomat, subjektiiviset mielipiteenilmaisut kiinnostavat Tonttia. Hänen mielestään kaikessa kirjallisuudessa on väistämättä yhteiskunnallinen ulottuvuus, varsinkin näennäisesti epäyhteiskunnallisissa ns. viihdekirjoissa. Esimerkiksi romanttiset kioskipokkarit tai dekkarikirjallisuus sisältävät Tontin mukaan vahvoja kätkeytyjä ennako-oletuksia, joita kirjoittaja ei useimmiten ole itse huomannut, ja jotka vaikuttavat sitten lukijoihin: ”Ihmisillä on oikeus upota tarinoihin ja nauttia niistä, mutta se se vasta yhteiskunnallista onkin.”

Kuten romaanikirjallisuus, myös filosofia ja taide yleisemmin tarjoavat lukuisia tulkintasuuntia, ja se tekee niistä kiinnostavia. Sen sijaan natsikorttia käytetään Tontin mukaan argumentaatiossa siksi, että analogisena se tarjoaa näennäisesti vain yhden tulkintatavan: tämä on samaa kuin paha, siis tämä on paha. Analogia kuitenkin aina sekä osoittaa yhtäläisyyden että peittää erot. Siten sekin on lopulta aina altis eriäville tulkinnoille.

Filosofia, sanataide ja yhdistävä tulkinta

Olemme istuneet juttelemassa jo reilusti toista tuntia, haastattelu on päättymäisillään. Keskustelu on ajautunut Tontin puuhista filosofian alalla hänen kansalaisjärjestötoimiin ja kirjallisen uran vaiheisiin. Haastattelun alkupuolella Tontti sanoi menettäneensä osin uskonsa teoreettisen käsittelyn mahdollisuuksiin saada otetta maailmasta, ja valinneensa runouden uudeksi johtotähdexseen. Keskustelun lopussa hän kuitenkin hieman yllättäen vertaa runo- ja filosofiaskenejä toisiinsa: ”Kun pääsee sinne koneistoon mukaan, se on palkitsevaa. Mutta jos ei ole siinä sisällä, niin se jää vain pinnalliseksi.”

Tontille filosofian lukeminen vertautuu runojen lukemiseen. On luettava uudelleen ja uudelleen, tulkittava ja tulkittava, ja kenties lopuksi voi päästä käsiksi johonkin syvälliseen. Tulkinta on tietysti luovaa toimintaa, ja siksi esimerkiksi kirjoista tehdyt tulkinnat voivat opettaa teoksen kirjoittajallekin jotain uutta maailmasta ja itsestään. ”Valitettavasti – tai ehkä se on hyvä – taiteilija ei voi kontrolloida teostaan. Muuten ei olisi taidetta, muuten olisi vain pamfletteja.” □